

The role of gaming activity in the formation of communication skills of younger students

K. SADIROVA¹

Tashkent state pedagogical university named after Nizami

ARTICLE INFO

Article history:

Received January 2021

Received in revised form

30 January 2022

Accepted 20 February 2022

Available online

15 March 2022

ABSTRACT

Communication is one of the main human activities and an important factor in the development of human abilities and social skills. Studies have shown that the most comfortable communicative relationships with others for a child are formed through games. The article is devoted to the coverage of models of formation of communicative skills of a junior schoolboy in the process of his playing activity.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss2/S-pp416-420>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Keywords:

game,
competence,
communication process,
game activity,
socialization,
individualization,
personalization,
identification,
social identification.

Бошлағич синф ўқувчилари коммуникатив кўнилмаларининг шаклланишида ўйин фаолиятининг тутган ўрни

АННОТАЦИЯ

Мулоқот инсонларнинг асосий фаолият турларидан бири бўлиб, инсоннинг қобилиятлари, ижтимоий кўнилмалари ривожланишининг муҳим омили саналади. Бола учун бошқалар билан энг кулай ўзаро коммуникатив муносабат ўйинлар орқали амалга ошиши тадқиқотларда ўз исботини топган. Мақола бошланғич синф ўқувчисининг ўйин фаолияти давомида коммуникатив малакаларини шакллантириш моделларини ёритиб беришга бағишлиланган.

Калит сўзлар:

ўйин,
компетенция,
мулоқот жараёни,
ўйин фаолияти,
ижтимоийлашув,
индивидуализация,
персонализация,
идентификация,
ижтимоийлашув
идентификацияси.

¹doctoral student of the 1st stage, Tashkent state pedagogical university named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Роль игровой деятельности в формировании коммуникативных навыков младших школьников

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

игра,
компетенция,
процесс общения,
игровая деятельность,
социализация,
индивидуализация,
персонализация,
идентификация,
социальная
идентификация.

Общение является одним из основных видов деятельности человека и важным фактором развития человеческих способностей и социальных навыков. Исследования показали, что наиболее комфортные коммуникативные отношения с окружающими для ребенка складываются через игры. Статья посвящена освещению моделей формирования коммуникативных навыков учащихся начальных классов в процессе игровой деятельности.

Янги Ўзбекистон ривожланишининг ҳозирги босқичида ташаббускор ва мулоқотга киришувчан инсонларга талаб ортиб бормоқда. Шу боис мазкур масала Учинчи Ренессанс педагогика ва психологиясида шахслараро жараённинг субъекти сифатида ўрганилади. Мулоқот жараёни мактаб ўқувчилари, хусусан, эшитишида муаммоси бўлган ўқувчиларининг ижтимоийлашувининг муҳим воситаси ҳисобланади.

Мулоқот, инсонларнинг асосий фаолият турларидан бири бўлган ҳолда, одамнинг қобилиятлари ва коммуникатив қўникма, малакаларини такомиллаштиради. Мулоқот бола шахсининг умуман шаклланишида муҳим аҳамиятга эга. Инсонлар фаолиятидаги мутаносибликнинг самарадорлиги уларнинг муомала лаёқати даражасига ҳам боғлиқдир. Айнан шу сабаб индивид ижтимоийлашувининг кечишидаги муваффақият ўз вақтида мулоқотга қўникмасининг етарли даражада ривожланиганига боғлиқ ҳисобланади.

Мулоқот воситаси сифатида нутқдан фойдаланиш билан боғлиқ бўлган қўникма ва малакаларнинг номуккаммаллиги эшитишда нуқсони бўлган ўқувчиларнинг, иккиламчи нуқсонига айланиб, ўзига хос хусусиятларидан ҳисобланади.

Исталган ёшдаги бола учун бошқалар билан энг қулай ўзаро муносабат ўйинлар орқали амалга ошади. Ўйинли фаолиятда бола ўзининг шахсий сифатларини очади, қўникмаларини такомиллаштиради. Ўйинларнинг ҳам коммуникатив малаканинг ривожланишидаги, ҳам таълимдаги имконият-ларининг аҳамияти, унинг бошланғич синф ўқувчиси шахсияти ривожланишидаги ўрнини ўрганиш масалалари Л.С. Виготский [6], Р.И. Жуковская [5], А.Н. Леонтьев [8], Д.Б. Эльконин [11] тадқиқотларида ўз аксини топган. Я.Л. Коломенский [7], Т.П. Авдулова [4], В.С. Мухина [9] мазкур тадқиқотларга таянган ҳолда ўйинларни ташкил этиш методикаси, уларнинг болалар таълими ва тарбиясидаги муаммоларни ҳал қилиш йўлларини очиб берганлар. Биз ушбу тадқиқотларни ўрганиш натижасида бошланғич синф ўқувчилари коммуникатив малакаларини шакллантирувчи воситалар орасида ўйинли фаолият энг самарали ҳамда зарурий восита эканлигини аниқладик.

Ўйин мақсад ва вазифаларга эга бўлган, психологик-физиологик энергияни сарфлашга йўналган, болалар фаолиятининг эркин, мустақил кўриниши бўлиб, ушбу жараёнда боланинг шахсий хислатлари, ижтимоий кўникмаларни эгаллаш учун асос солинади. У болаларнинг асосий мулоқот воситаси, унда шахслараро муносабатлардаги муаммолар ҳал этилади, инсонлараро муносабат тажрибаси ортади. Ўйин фаолияти мукаммал таълимий шакл бўлиб, бошланғич синф ўқувчиси учун тушунарли ва аниқ ҳисобланаб, боланинг илғор фаолияти саналади.

Тадқиқотчилар ўйинни инсоннинг болалик давридаги фаол, ривожлантирувчи фаолияти бўлиб, аввало, болани инсон ҳаётига, унинг ижтимоий функциялари ва муносабатларига йўналтирилиши кечадиган жараён эканлигини таъкидлайдилар [6, 8, 10].

Илғор ўйин фаолияти асосида бола шахсида қуйидаги ўзгаришлар юзага келади:

- ўйин фаолияти бошқа фаолият турларининг шаклланиши учун, яъни таълим олиш учун мустаҳкам пойдевор бўлади;
- илғор фаолият психик жараёнларни шакллантиради, такомиллаштиради, сифатли ўзгартириб, ўйинда биринчи тасаввурлар шаклланади;
- илғор фаолият натижасида бола шахсиятидаги асосий ўзгаришлар юзага келади;
- ўйинли фаолият асосида болада рамзли функциялар ва тасаввурнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши кузатилади;
- ўйинда боладаги ўйин ҳаракатлари такомиллашади, яъни ўйинлар таркиби ва ташкил этилишига кўра мураккаблашади [8].

Ўйин фаолиятининг моҳияти ҳақидаги қуйидаги яхлит тушунчага келиш мумкин:

- ўйин келиб чиқиши ва таркибига кўра ўзига хос ижтимоий фаолиятдир;
- ўйин бошқа турдаги фаолиятларда ўз ўрнига эга ва болалар учун асосийси ҳисобланади;
- ўйиннинг ривожланиши тартибсиз бўлмай, шахснинг психологик, физиологик ривожланиши учун керакли ижтимоий шароитлар ва тарбияга боғлиқ ҳолда амалга ошади.

Боланинг мулоқоти ва ижтимоий компетентлигининг ривожланиши умумий психологик ривожланишнинг зарурий шарти ҳисобланаб, болаларни бирлаштирувчи дўстона ўйин бирданига пайдо бўлмай, шаклланишнинг узоқ йўлини босиб ўтади, бунда болалар ўртасида тушунмовчиликлар ва зиддиятлар пайдо бўлади. Болада тенгдошлари ва катталар билан мулоқот жараёнида ижтимоий муҳит қабул қилган одоб моделлари шаклланади. Мактаб ёши бошқа инсонлар билан муносабатнинг мунтазам ривожланиши асосида ўтади. Бу муносабатлар шахснинг келгусидаги шаклланишида замин, пойдевор вазифасини бажариб, боланинг руҳий ривожланиши жараёнини белгилайди. Я.Л. Коломенский [7], Т.П. Авдулова [4], В.С. Мухина [9] тадқиқотларида болаларнинг эмоционал равнақи қўп ҳолларда боланинг тенгдошлари билан муносабатининг характеристига боғлиқ эканлиги кўрсатилган. Болаларнинг тенгдошлари билан ўйиндаги мулоқоти ўсаётган ижтимоий онгнинг асосий қисми ҳисобланади. Бошланғич синф ўқувчиларининг ўйинлари фақат шахслараро мулоқотни ривожлантирувчи катта потенциалга эга бўлмай, балки болалар жамоасини ривожлантирувчи потенциалга

ҳам эга. Агар уй шароитида болаларнинг асосий шериги сифатида муносабатларни моделлаштиришни анча чекловчи ўйинчоқни билсак, унда тенгдошлари гуруҳида бола қаршисида турли муносабатларни ўзлаштиришнинг улкан имкониятлари очилади ҳамда улар ўйин вазиятларида ҳамда ўйинга асосланган муносабатларда шаклланади.

Ўқувчи учун ўйин жараёнида тенгдошлари билан ўзаро муносабатларига киришар экан, бунда у ўзининг қувонч, кайфиятлари билан бўлишади, эркин ўйинларда қатнашади ва нимадир янгилик топади, шу билан ўйиндаги ҳамкорликнинг мукаммал имкониятларини топади. Боланинг фаоллиги, унинг ижтимоий борадаги ривожланишга эҳтиёжи, эътибори ва ўзини аниқлаб олиши учун уни жамаода бўлиши, яъни жамиятни талаб қиласди.

Ижтимоийлашув манбааси бола ривожланишининг ижтимоий вазиятлари бўлиб, уларнинг асосий предметлари сифатида яқин катталар, ижтимоий катта ёшли ва тенгдошлари билан ўзаро мулоқоти, шунингдек, боланинг ўзаро ҳаракатларга муносабати, мулоқотнинг таркиби ва шаклини келтириш мумкин. Ижтимоийлашув жараёни ҳаракатлантирувчи куч, илғор фаолият ҳисобланади. Болалик ёшида шахсдаги ижтимоий томонлама принципиал ўзгаришлар ўйин фаолияти мобайнида амалга ошиб, у рол ўйнаш, ижтимоий муносабатларни моделлаштириш, болалар жамоасига кириш, талабларга бўйсуниш, ҳамкорликдаги фаолиятни ташкил этиш каби кўникма ва малакаларни шакллантириш орқали амашга ошади. Ижтимоийлашув шахснинг асосий хусусияти сифатида туғилгандан бошлаб ҳаётининг ҳар давр ва соҳаларида бутун умр давомида ривожланади.

Ижтимоийлашувнинг дастлабки шакли – идентификация бўлиб, у бола томонидан гуруҳга кириш ва шахсий “МЕН” нинг ривожланишида ижтимоий ролни қабул қилишнинг асосий механизми ҳисобланади. Иденфикация асосида ижтимоийлашувнинг бошқа икки шакли ривожланади: индивидуализация ва персонализация. Индивидуализациянинг таркиби деб боланинг ижтимоий такрорланмаслиги ва фаолияти индивидуал услубининг пайдо бўлишига айтилади. Персонализациянинг моҳияти инсоннинг ўзи яратган дунёдаги нарсалардан ўзини ривожлантириш ва ўзининг мавжудлигини исботлаш учун фойдалана олиш қобилиятида акс этади. Ижтимоийлашув идентификацияси, яъни тенгдошлари гуруҳига кириш, гуруҳ муносабатларга йўналиш ва бошқалар билан муносабатлар тизимида ўз ички ўрнини шакллантириш билан боғлиқдир. Ўйинли фаолиятда бола ўз индивидуаллигини тушунган ҳолда, ўзини бошқалардан ажратишга, бошқалардан индентификация, ҳамдардлик орқали яхлитлай олишга ўрганади. Бола ўйнаш мобайнида ижтимоий муносабатларни моделлаштиради. Шу билан бирга, эмоционал ҳамдардлик, сюжетга муносабат орқали уларни қабул қиласди, эмоционал киришиш натижасида ўсаётган ўзига ишонч коммуникатив вазиятларда ҳаракат қилиш қобилиятини яхшилайди.

Шундай қилиб, ўйин фаолияти бошланғич синф ёшида асосий фаолият ҳисобланади. Ўз навбатида, бошланғич синф ўқувчининг ўйин фаолияти коммуникатив малакани шакллантириш воситаси ҳисобланниб, унинг асосида ўзаро ҳаракат қилиш ҳамда ўз фикрларини вербал ва новербал усулларда ифодалаш маҳорати шаклланади.

Бундай маҳоратлар инсоннинг яхлитлигини, камолотини, индивидуаллигини ва кўп қирралигигини тавсифлаб, уларнинг ривожланишига инсоннинг ижтиомий фаоллиги боғланиб, айнан ҳаёт фаолияти тарзини белгилайди.

Биз изланишимизнинг дастлабки босқичида ўйин, ўйин фаолиятининг асослари, унинг бошланғич синф ўқувчиси коммуникатив малакасини шакллантириш воситаси эканлигини илмий-назарий жиҳатларини ўрганиб чиқдик.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Ўзбекистон Республикасининг Ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқлари тўғрисидаги қонуни Тошкент ш., 2020 йил 15 октябрь, ЎРҚ-641-сон.
2. Ўзбекистон Республикасининг таълим тўғрисидаги қонуни. Тошкент ш., 2020 йил 23 сентябрь, ЎРҚ-637-сон
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Фармони. Тошкент ш., 2019 йил 29 апрель, ПФ-5712-сон.
4. Авдулова Т.П. Психология подросткового возраста: Учебное пособие для студентов учреждений высшего профессионального образования / Т.П. Авдулова. – М.: ИЦ Академия, 2012.
5. Жуковская Р.И. Игра и её педагогическое значение. М.: Аспект пресс, 2008.
6. Выготский, Л. С. Вопросы детской психологии / Л.С. Выготский. Санкт-Петербург: СОЮЗ, 1997.
7. Коломенский Я.Л., Учителю о психологии детей шестилетнего возраста / Я.Л. Коломенский, Е.А. Панько. – М.: Просвещение, 2003.
8. Леонтьев А.Н. Эволюция, движение, деятельность / А.Н. Леонтьев; под ред. Д.А. Леонтьева, Е.Е. Соколовой. Москва: Смысл, 2012.
9. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отчество: Учебник. – М.: Академия, 2010. – С. 452.
10. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – Санкт Петербург: Питер, 2000. – С. 705. – (Мастера психологии). – ISBN 5-314- 00016-4.
11. Эльконин Д.Б. Психология игры. – М.: Эксмо, 2013.